

Дворічанському (0,23), Печенізькому (0,26), Куп'янському (0,31) та інших районах [4,5].

Таким чином, ступінь територіальної концентрації закладів торгівлі та ресторанного господарства визначається за допомогою індексу територіальної концентрації. Індекс територіальної концентрації розраховується як співвідношення множини кількості закладів у певному районі та загальної площі території регіону до множини площі території певного району та загальної кількості закладів регіону. Більше одиниці індекс територіальної концентрації закладів торгівлі мають 6 адміністративно-територіальних одиниць, а закладами ресторанного господарства – 9. Найвища територіальна концентрація закладів характерна для міст обласного підпорядкування.

Список використаних джерел:

1. Kornus, O. H. , Niemets, K. A., Niemets, L. M. , Kornus, A. O. (2009). Sfera obsluhovuvannia naselennia Sumskoi oblasti : suspilno-heohrafichni aspekty [Population Service Sector of Sumy Region: Human-geographical aspects]. Kharkiv, Vydavnytstvo KhNU imeni V. N. Karazina, 225 [in Ukrainian]
2. Steshenko, L.I., Savchenko, I.A. (2017). Deiaki pokaznyky terytorialnoi dyferentsiatsii hotelnoho hospodarstva Volynskoi oblasti. *Economy and society – Ekonomika i suspilstvo*, 13, 899–904 [in Ukrainian]
3. Ofitsiyni sait Lozivskoi miskoi rady [Official web-site of Lozova city council]. – Retrieved from: <https://lozovarada.gov.ua/> [in Ukrainian]
4. 118.Ofitsiyni sait Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Official web-site of Kharkiv Regional State Administration]. – Retrieved from: [http:// www.kharkivoda.gov.ua](http://www.kharkivoda.gov.ua) [in Ukrainian]
5. Holovne upravlinnya statystyky u Kharkivskiy oblasti [The Main Department of Statistics in Kharkiv Region]. Retrieved from <http://kh.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]

ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗЕРНОВОГО ГОСПОДАРСТВА СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А.О. Корнус¹, О.Г. Корнус²

¹*a_kornus@ukr.net*, ²*olesiakornus@gmail.com*

^{1,2} *Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна*

The article reveals the territorial features of growing grain crops in the Sumy region. Regional differences in the distribution of cultivated areas for grain crops (oats, winter wheat, spring wheat, corn, etc.) are considered. The geographical differences in the volumes of grain cultivation between the various administrative-territorial units of the Sumy region are analyzed. The values of the index of territorial concentration of the gross harvest of grain crops by agricultural enterprises are calculated.

Key words: *productivity, grain crops, grain farming, gross grain harvest, Sumy region.*

Зернове господарство є головною галуззю сільського господарства рослинництва Сумської області. За підсумками 2018 р. тут вирощено

44701 тис. ц зернових та зернобобових культур, у т.ч. 32733,9 тис. ц кукурудзи на зерно, 9069 тис. ц пшениці, 1851,7 тис. ц ячменю. Диференціація агроґрунтових та агрокліматичних умов в межах Сумської області, різна кількість ріллі, соціально-економічні та інші особливості зумовлюють географічні відмінності у розміщенні галузей рослинництва, у т.ч. і зернового господарства. Найбільші посівні площі, зайняті під зернові культури, знаходяться у Роменському, Сумському і Глухівському районах (понад 40 тис. га в кожному). Ці ж райони отримали і найбільший валовий збір зерна. Натомість найвища урожайність зернових культур у 2017 р. спостерігалася у Кролевецькому районі, де вона склала 78,4 ц/га (при середньообласному показнику 62,6 ц/га).

Для оцінки географічних відмінностей у обсягах вирощування зернових і зернобобових культур (а також у всіх наступних випадках) між різними адміністративними одиницями, з урахуванням площі земельних угідь у них, нами було обчислено значення індексу територіальної концентрації валового збору урожаю культур названої групи.

Цей індекс показує географічну поляризацію у розвитку/розміщенні певного явища на території області й розраховується за формулою $I_{\text{тк}} = \frac{p \cdot S}{s \cdot P}$, де $I_{\text{тк}}$ – індекс територіальної концентрації, p – величина явища у певному адміністративному районі; P – величина явища у Сумській області; s – площа сільгоспугідь у районі; S – площа сільгоспугідь області.

Значення індексу менше 1,0 свідчить про низьку концентрацію того чи іншого явища у певній адміністративній одиниці, якщо ж показник вище одиниці, можна говорити про високу, яка перевищує середньообласний рівень, його зосередженість тут (спеціалізацію певної адміністративної одиниці).

За результатами обчислень, найвищі значення індексу територіальної концентрації характерні для Роменського, Липоводолинського, Білопільського і Буринського районів – 1,2-1,5. Найменше виробництво зернових і зернобобових культур сільгоспідприємствами характерне для північних районів області – Шосткинського ($I_{\text{тк}} = 0,57$), Ямпільського (0,56) і, особливо, Середино-Будського ($I_{\text{тк}} = 0,43$).

Провідну роль у зерновому господарстві області відіграє кукурудза. Поляризація вирощування цієї культури за адміністративними одиницями Сумської області є більшою, ніж групи зернових і зернобобових у цілому, – значення $I_{\text{тк}}$ коливаються від 0,27 у Ямпільському районі до 1,36 – у Недригайлівському. Так само суттєво відрізняється і урожайність кукурудзи, яка тісно корелює з показниками територіальної концентрації її вирощування. Після Недригайлівського району, найбільша територіальна концентрація вирощування кукурудзи сільгоспідприємствами характерна для Роменського ($I_{\text{тк}} = 1,33$), Буринського (1,32) та Липоводолинського ($I_{\text{тк}} = 1,20$) районів.

За показниками валового збору, основні райони виробництва кукурудзи – Роменський, Глухівський і Білопільський (у 2006 р. такими були Охтирський, Великописарівський і Роменський) райони, тобто південні лісостепові райони

області. Урожай кукурудзи на зерно в цих районах у 2017 р. становив 272,1 тис. т, 196,6 тис. т і 188,4 тис. т відповідно. Посівні площі під кукурудзу найбільшими були у Роменському, Білопільському і Буринському районах (35,1 тис. га, 24,6 тис. га і 24,4 тис. га відповідно). Однак в останньому урожайність цієї культури склала 71,2 ц/га, при середньообласному показнику 75,7 ц/га. Найвищою ж урожайність кукурудзи на зерно в 2017 р. була у Глухівському районі, де вона перевищила 90 ц/га.

За підсумками 2018 р., середня урожайність кукурудзи на зерно у Сумській області зросла на 19,1% порівняно із попереднім роком – до 89,0 ц/га. Причому у сільськогосподарських підприємствах це зростання склало 19,4% (90,4 ц/га), а у господарствах населення – 4,1% (урожайність кукурудзи на зерно у господарствах цієї категорії була значно меншою – 58,6 ц/га).

За показниками вирощування озимої пшениці виділяються Сумський, Глухівський і Білопільський райони (у кожному під посіви цієї культури відводиться понад 15 тис. га). Для цих же районів, а також для Тростянецького характерні і найвищі значення $I_{\text{ТК}}$ вирощування озимої пшениці сільгосппідприємствами: Глухівський ($I_{\text{ТК}} = 1,57$), Сумський ($I_{\text{ТК}} = 1,26$), Тростянецький ($I_{\text{ТК}} = 1,21$), Білопільський ($I_{\text{ТК}} = 1,17$). Територіальна концентрація вирощування озимої пшениці має ще більші відмінності у розрізі адміністративних одиниць, порівняно з вирощуванням кукурудзи на зерно. Значення $I_{\text{ТК}}$ коливаються від 0,25 у Середино-Будському районі до 1,57 – у Глухівському. У сільськогосподарських підприємствах Глухівського району, а також Конотопського і Кролевецького у 2017 р. була зафіксована і найвища урожайність озимої пшениці – 61-62 ц/га (при середньообласному показнику 53,2 ц/га). Натомість найнижчою вона була у Ямпільському 43,7 ц/га та Охтирському 44,4 ц/га районах. За підсумками 2018 р., середня урожайність озимої пшениці у Сумській області зменшилася на 2,5% порівняно із попереднім роком – до 50,0 ц/га. Причому, якщо у сільськогосподарських підприємствах це зменшення склало 3,0% (51,5 ц/га), то у господарствах населення урожайність озимої пшениці навпаки зросла на 11,1%, але все одно була меншою – лише 40,0 ц/га.

У Сумському, Глухівському і Білопільському районах найбільшими є й посівні площі ярої пшениці. Шосткинський, Конотопський і Ямпільський райони вирізняються за посівами та виробництвом озимого жита, що визначається особливостями ґрунтових і кліматичних умов північних районів області. Значний збір озимого жита характерний також для Кролевецького і Середино-Будського районів. Основними районами вирощування ярого ячменю є Сумський, Конотопський і Глухівський – у кожному з них за підсумками 2017 р. зібрано понад 75 тис. т цієї культури. Шосткинський, Путивльський і Глухівський райони виділяють за виробництвом вівса. Що до останнього, то варто відзначити, що посіви вівса географічно розміщені досить нерівномірно, а сільськогосподарські підприємства Великописарівського району і Сумської міської ОТГ (у 2019 р. було створену Сумську міську об'єднану територіальну громаду, до якої увійшли м. Суми і населені пункти Піщанської сільської ради

(села Піщане, Верхнє Піщане, Житейське, Загірське, Кириаківщина і Трохименкове) узагалі не займаються вирощуванням цієї культури.

Як можемо бачити з результатів обчислень, значення I_{TK} вирощування вівса сільгоспприємствами коливаються від 0,08 у Недригайлівському районі до 4,32 – у Шосткинському. Інакше кажучи, найбільш поляризовані адміністративно-територіальні одиниці Сумської області відрізняються за цим показником більше, ніж у 50 разів. Крім Шосткинського, високими значеннями I_{TK} вирощування вівса вирізняються Путивльський ($I_{TK} = 2,54$), Ямпільський ($I_{TK} = 2,51$), Охтирський ($I_{TK} = 1,64$), Глухівський та Кролевецький ($I_{TK} = 1,57-1,58$) райони. Разом з тим, найвища урожайність цієї культури була у Тростянецькому районі – 43,2 ц/га, хоча значення I_{TK} вирощування вівса тут було лише 0,16. Натомість у найбільш «вівсяному» Шосткинському районі урожайність склала 29,8 ц/га, що було на рівні середньої для області – 29,6 ц/га.

Гречку вирощують в усіх адміністративних одиницях Сумської області (за винятком Сумської міської ОТГ), однак найбільшим валовий збір цієї культури є у сільгоспприємствах Липоводолинського, Сумського і Краснопільського районів – понад 20 тис. ц у кожному. Великими є посівні площі, відведені під урожай гречки у Шосткинському районі, однак урожайність її тут менша – лише 9,2 ц/га. За значеннями I_{TK} вирощування гречки «найкращий» і «найгірший» райони відрізняються більше, ніж у 30 разів. Вирощування цієї культури зосереджене, передусім, на землях Липоводолинського району ($I_{TK} = 4,05$), а також Шосткинського ($I_{TK} = 2,01$), Краснопільського ($I_{TK} = 1,99$), Охтирського ($I_{TK} = 1,35$) та Сумського ($I_{TK} = 1,49$) районів. Менше всього гречку вирощують у Кролевецькому ($I_{TK} = 0,13$), Путивльському ($I_{TK} = 0,18$), Середино-Будському та Тростянецькому ($I_{TK} = 0,20-0,22$) районах. У цих же районах, зокрема у Путивльському, і найменша урожайність гречки – лише 3,2 ц/га, при середньообласному показнику 11,5 ц/га. Найвища урожайність гречки була отримана у Липоводолинському і Недригайлівському районах – 20,2 і 15,4 ц/га відповідно.

Підсумовуючи, можемо сказати, що у 2018 р. площа, з якої було зібрано урожай зернових, порівняно із попереднім роком зросла на 4,3% – до 570,8 тис. га. Найбільші обсяги виробництва зернових і зернобобових культур були у Конотопському – 307,1 тис. т, Глухівському – 315,7 тис. т, Сумському – 342,3 тис. т і Білопільському – 365,4 тис. т районах, а у Роменському районі валовий збір урожаю цієї групи культур перевищив 558 тис. т. За підсумками 2018 р. середня урожайність зернових і зернобобових культур зросла до 73,3 ц/га, причому у Недригайлівському, Кролевецькому та Липоводолинському районах вона перевищила 80 ц/га, а у Роменському районі – 90 ц/га.

Список використаних джерел:

1. Roslynnystvo Sumshchyny u 2017 rotsi : statystychnyi zbirnyk (2018). Sumy: Holovne upravlinnia statystyky u Sumskii oblasti, 2018. 20 s. [Crop production in Sumy in 2017: a statistical yearbook]. Sumy: Main Directorate of Statistics in the Sumy Region. 20. [in Ukrainian].